

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РИНКУ ЗЕРНА В УКРАЇНІ

У статті розглянуто стан та тенденції розвитку ринку зерна в Україні та в світі. Запропоновано шляхи підвищення ефективного функціонування і розвитку ринку зерна в Україні. Українське сільське господарство має значні перспективи відновлення свого статусу провідного світового виробника багатьох зернових культур. Воно може стати рушійною силою, яка не тільки забезпечить підвищення виробництва в аграрному секторі, а й стане важливим «рушієм» розвитку економіки в країні в цілому.

Ключові слова: ринок, попит, пропозиція, імпорт, експорт, ефективність, земельні ресурси, сільське господарство.

Постановка проблеми. Зерновий сектор України є стратегічною галуззю економіки держави, що визначає обсяги пропозиції та вартість основних видів продовольства для населення країни, зокрема продуктів переробки зерна і продукції тваринництва, формує істотну частку доходів сільськогосподарських виробників, визначає стан і тенденції розвитку сільських територій, формує валютні доходи держави за рахунок експорту. Зернова галузь є базою та джерелом сталого розвитку більшості галузей агропромислового комплексу та основою аграрного експорту.

Зерновий ринок – складний механізм відносин між покупцями і продавцями зерна, передбачає формування оптимальних виробничо-господарських зв'язків між окремими зонами й регіонами. Ці відносини розвиваються під впливом багатьох зовнішніх чинників, які в нинішніх умовах господарювання також потребують поглибленого вивчення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням формування та розвитку ринку сільськогосподарської продукції займаються багато вітчизняних вчених. Дослідженням цих питань присвячені роботи В.Г. Андрійчука, В.І. Бойка, В.М. Ганганова, М.Ю. Коденської, В.Я. Месель-Веселяка, П.М. Макаренка, Л.Ю. Мельника, О.М. Оніщенко, П.Т. Саблука, І.І. Червена, О.М. Шпичака, В.В. Юрчишина, а зокрема галузі зерновиробництва – Ю.Д. Білика, Т.Г. Гайдука, М.Г. Лобаса, Л.М. Худолій, О.Г. Шпикуляка та інших вітчизняних вчених. Ними розроблені теоретичні та практичні аспекти підвищення ефективності зернового виробництва в Україні, ціноутворення сільськогосподарської продукції, формування і розвитку ринку. Саме тому питання формування і розвитку ринку зерна в Україні вимагають подальшого наукового обґрунтування та практичного використання і є досить актуальними на сучасному етапі.

Мета дослідження – вивчення стану та тенденцій розвитку ринку зерна в Україні та у світі та пошук шляхів ефективного його функціонування.

Методика досліджень. Вивчаючи питання стану та перспектив розвитку ринку зерна в Україні, використовувались такі методи досліджень: монографічний, групування, порівняння.

Результати досліджень та їх обговорення. Глобалізація світової економіки, зумовлена досягненнями науково-технічного прогресу і демографічними процесами в світі, а також, певною мірою, негативним впливом окремих екологічних та кліматичних чинників, з кожним роком загострює проблеми продовольчого забезпечення багатьох країн світу. Так, за дослідженнями Р.П. Саблука, потреба в зерновій продукції на сучасному міжнародному ринку формується під впливом невпинного зростання чисельності населення планети: чисельність населення світу зростає в середньому на 1,4% в рік і досягне у 2015 році 7,2 млрд. осіб, що на 15% більше ніж у 2000 році [1]. Для забезпечення населення планети харчовими продуктами у найближче десятиліття необхідно збільшити їх виробництво мінімум на 75%. При цьому слід пам'ятати, що виробництво продовольства до 40% прямо або опосередковано пов'язане із використанням зерна [2].

Ситуація у світі складається таким чином, що на найближчу перспективу критерієм національної безпеки стане здатність тієї чи іншої країни ефективно використовувати свої земельні і трудові ресурси для нарощування виробництва, насамперед, продовольчого та фуражного зерна. Розглянемо динаміку виробництва зерна в Україні на рис.1.

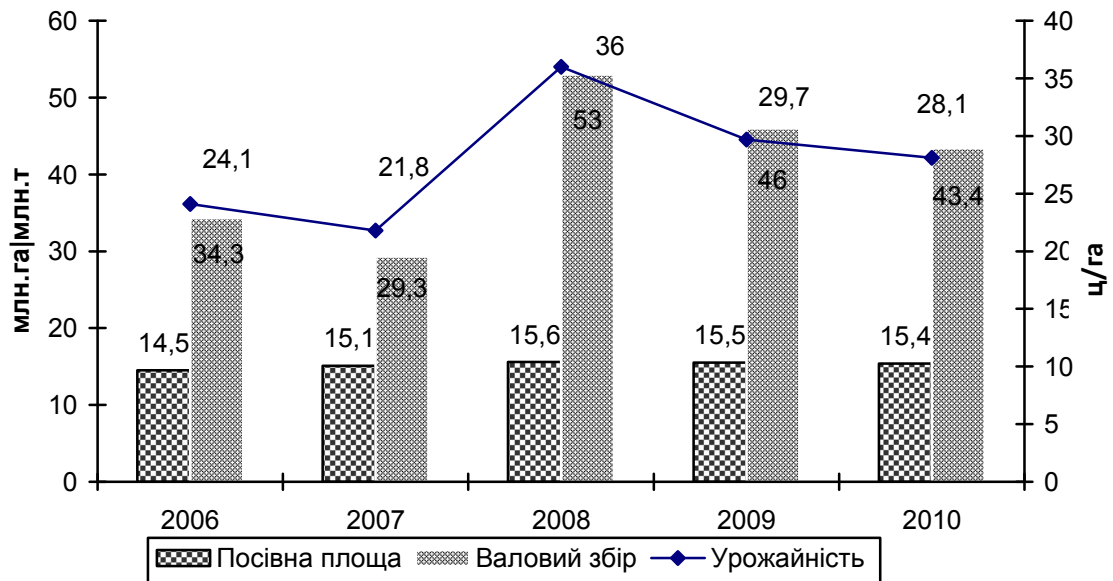

Рисунок 1. Динаміка виробництва зерна в Україні

Найбільший валовий збір спостерігався у 2008 році (53 млн т), найменший – у 2007 році (28,9 млн т).

Основним джерелом грошових надходжень і прибутків для сільськогосподарських товаровиробників у сучасних умовах є зерно. Зернові культури в Україні щорічно займають майже 32,4% ріллі. Зерновий сектор України є стратегічною галуззю економіки держави, що визначає обсяги пропозиції та вартість основних видів продовольства для населення країни, зокрема продуктів переробки зерна і продукції тваринництва, формує істотну частку доходів сільськогосподарських виробників, визначає стан і тенденції розвитку сільських територій, формує валютні доходи держави за рахунок експорту. Зернова галузь є базою та джерелом сталого розвитку більшості галузей агропромислового комплексу та основою аграрного експорту [3].

Запаси зерна в аграрних підприємствах України і підприємствах, що займаються його зберіганням і переробкою, на 1 березня 2011 р. становили 12,4 млн тонн, що на 3% менше, ніж на цю саму дату 2010 р. [4]. Запаси пшениці на цих підприємствах склали 5,3 млн тонн, ячменю – 1,6 млн, кукурудзи – 4,6 млн, жита – 0,2 млн тонн. У 2010 році в Україні господарствами всіх категорій отримано 39,2 млн тонн зерна у вазі після доопрацювання, з них зерна продовольчих культур – 17,7 млн тонн (45%), фуражних зернових – 21,5 млн тонн (55%).

Сучасний стан ефективності зерновиробництва викликає занепокоєння. Останніми роками простежується тенденція до нестабільного й істотного зниження ефективності виробництва зерна від досягнутого рівня.

Сучасні глобалізаційні процеси вимагають від України якомога швидшого входження в міжнародну систему торгівлі, зокрема через набуття членства у Світовій організації торгівлі та вступу до Європейського Союзу. Це стане запорукою утвердження позицій України на зовнішньому ринку, розширення напрямів реалізації її економічних інтересів, завоювання іноземних ринків через використання потенціалу її аграрного сектору та конкурентних переваг. У контексті цього процесу постає питання подальшого розвитку вітчизняного зернового господарства в системі світового ринку зерна. На сьогодні виробництво зернових для сільського господарства України є стратегічним напрямом розвитку, який розкриває для країни значні можливості на зовнішньому ринку зерна [5].

Фактичні темпи експорту з Євросоюзу залежатимуть від рівня поставок з України та Росії на початку нового сезону. У 2011/2012 маркетинговому році світове виробництво пшениці зростає, бо у відповідь на високі ціни аграрії розширяють площі під посівами. Та все ж світові запаси утримуються приблизно на рівні нинішнього сезону і становлять близько 25,2% річного попиту.

У 2008 році було зібрано понад 53 млн т зерна, у 2009 – 49, 2010 році – 46. З одного боку, це добре. Завдячуючи зерну, сільське господарство 2009 року було єдиною галуззю вітчизняної економіки [6]. До того ж, збільшилися експорти зерна та відповідні валютні надходження до держави. Україна заявила про себе як про провідного гравця на світовому ринку. Вона нарощує свій експортний потенціал і зберігає за собою статус одного з головних експортерів ячменю (3-тє місце 23,5 % у світовому експорті), кормових зернових (2 місце – 8,2 %), пшениці (5 місце – 7,7 %), кукурудзи (рис. 2).

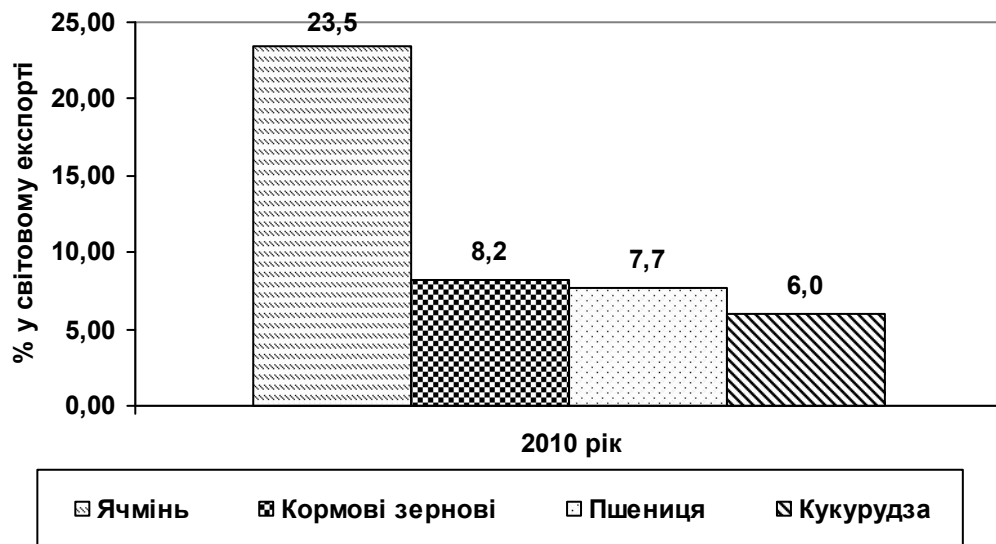

Рисунок 2. Місце України у світовому експорті зерна у 2010 році

Внутрішній ринок наситився зерном. Річна норма споживання продуктів переробки зерна на душу населення значно перевищує її раціональні показники. Індекси зростання цін на таку продукцію є найнижчими у продовольчій групі товарів. Це позитив такого виробництва [3].

Незважаючи на всі негаразди сьогодення, можна зазначити, що українське сільське господарство має значні перспективи відновлення свого статусу провідного світового виробника багатьох зернових культур і може стати при цьому тією рушійною силою, яка не тільки забезпечить підвищення виробництва в аграрному секторі, а й стане важливим «рушієм» розвитку економіки в країні в цілому. Необхідно відзначити, що останніми роками Україні вдалося заявити про себе на зернових ринках Північної Африки, Близького Сходу, Іспанії, потіснивши при цьому традиційних експортерів зернових у цих регіонах [7].

Зерно пшениці – найважливіший сільськогосподарський об’єкт міжнародної торгівлі: майже 60% усього експорту зернових (рис. 3).

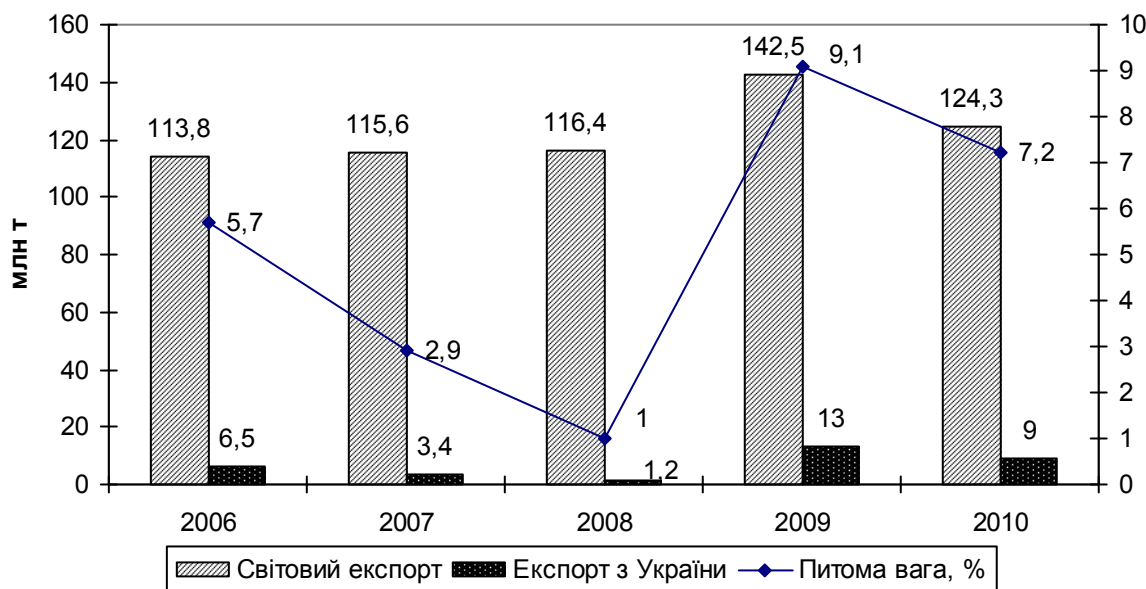

Рисунок 3. Динаміка світового експорту зерна пшениці

Найбільший світовий експорт пшениці спостерігався у 2009 році і становив 142,5 млн т, найбільший експорт з України також у 2009 році (13,0 млн т), а найменший світовий експорт пшениці у 2006 році (113,8 млн.т), найменший експорт з України відбувся у 2008 році (1,2 млн т) [6].

Кукурудза також широко поширена в сільському господарстві. За посівними площами кукурудза займає у світовому землеробстві друге місце серед культурних рослин, поступаючись тільки пшениці.

Кукурудзою засівають більші площі в США, Аргентині, Угорщині, Чехословаччині, Румунії, Болгарії, Китаї й у ряді інших країн. Динаміку світового експорту зерна кукурудзи розглянемо на рис. 4.

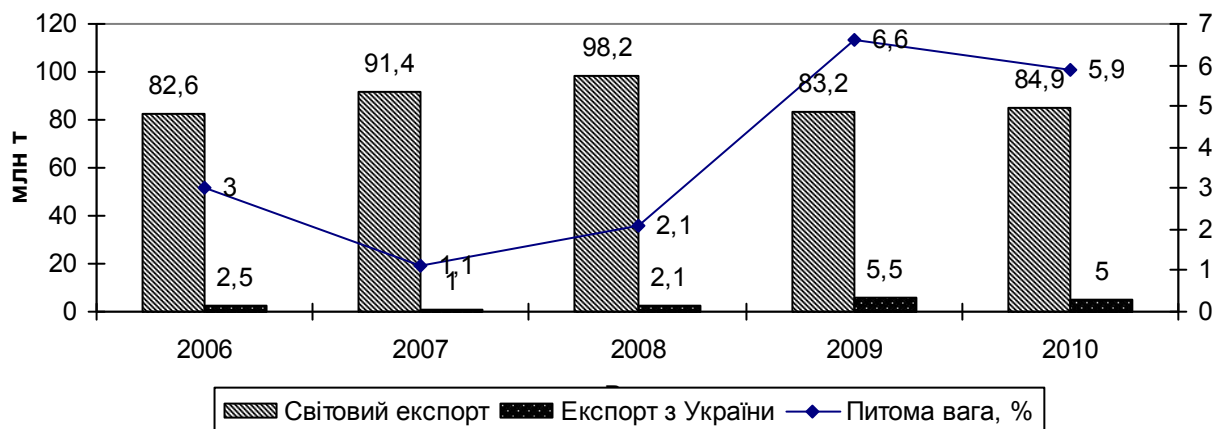

Рисунок 4. Динаміка світового експорту зерна кукурудзи

Найбільший світовий експорт кукурудзи був у 2008 році (98,2 млн.т), а найбільший експорт кукурудзи з України – у 2009 році (5,5 млн т). Найменший світовий експорт кукурудзи спостерігався у 2006 році (82,6 млн т), найменший експорт кукурудзи з України – у 2007 році (1,0 млн т).

Характерною особливістю сучасного розвитку світового зернового господарства є бурхливе нарощування виробництва зерна у країнах, що розвиваються. За прогнозами експертів консультативної групи Всесвітнього банку, які відповідають за дослідження в галузі сільського господарства, завдяки впровадженню нових теплостійких сортів можливе суттєве збільшення виробництва зерна в країнах Азії і Африки, що значно посилить конкуренцію на цьому сегменті світового ринку.

Зважаючи на реалії сьогодення, надзвичайно актуальним є дослідження можливостей України як зерновиробника серед країн Європейського Союзу. З початком нового етапу розвитку сільського господарства України почалося відродження міжнародного іміджу країни як одного із провідних виробників та експортерів зернових у світі [4].

У зв'язку з тим, що існує проблема з вивозом зерна, уряд увів квотування. 21 квітня 2011 року Верховна Рада прийняла за основу зміни до Податкового Кодексу щодо введення мит на експорт зерна і збільшення плати за користування надрами. Документ, зокрема, передбачає до 1 січня 2012 р. встановити ставки вивізного (експортного) мита на пшеницю, ячмінь, кукурудзу. А саме: пшеницю і суміш пшениці та жита – 9%, але не менше 17 євро за т; ячмінь – 14%, але не менше 23 євро за т; кукурудзу – 12%, але не менше 20 євро за т [7].

Висновки. Отже, результати дослідження переконують, що для подальшого функціонування і розвитку цивілізованого прозорого ринку зерна Україна потребує: упорядкування взаємозв'язків різних елементів технологічного процесу виробництва зерна і забезпечення максимального використання наявних сільськогосподарських угідь на основі розвитку орендних відносин та створення підприємницьких організаційно-виробничих структур, підвищення ефективності виробництва; державної підтримки розвитку кооперації товаровиробників; забезпечення виробництва високоякісного продовольчого зерна, види якого визначаються попитом і пропозицією.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Саблук Р.П., Коваленко О.В. Сучасні тенденції світової торгівлі зерном / Р.П. Саблук, О.В. Коваленко // Економіка АПК. – 2009. – №9. – С.84-88.
2. Лебедев К.А. Ефективність виробництва і реалізації продукції зернопродуктового підкомплексу / К.А. Лебедев // Економіка АПК. – 2009. – №5. – С.33-37.
3. Економічна кон'юнктура і тенденції розвитку ринку зерна в Україні [Електронний ресурс] // Режим доступу : <http://www.globalteka.ru>.
4. Зерно України: Стратегія розвитку, ринки збуту, продовольча та енергетична безпека [Електронний ресурс] // Режим доступу : www.golos.com.ua.
5. Чмирь С.М. Ефективність ринку зерна / С.М. Чмирь // Економіка АПК.– 2009. – №4. – С. 117.
6. Аналіз українського експорту: чверть валютних надходжень у 2009 році забезпечив аграрний сектор. [Електронний ресурс] – Режим доступу <http://www.agroconf.org/content/analiz-ukrayinskogo-eksportu-chvertvalyutnih-nadhodzen-u-2009-roci-zabezpechiv-agrarniy>.

7. ВР внесла зміни до ПК щодо мит на експорт зерна і збільшення плати за користування надрами [Електронний ресурс]
// Режим доступу : <http://www.rbc.ua/ukr/top/show/vr-vnesla-izmeneniya-v-nk-po-poshlinam-na-eksport-zerna-i-19052011113300>.

Состояние и перспективы развития рынка зерна в Украине

О.В. Захарченко

В статье рассмотрены состояние и тенденции развития рынка зерна в Украине и в мире. Предложены пути повышения эффективного функционирования и развития рынка зерна в Украине. Украинское сельское хозяйство имеет значительные перспективы возобновления своего статуса ведущего мирового производителя многих зерновых культур и может стать при этом той движущей силой, которая не только обеспечит повышение производства в аграрном секторе, но и станет важным "движителем" развития экономики в стране в целом.

Ключевые слова: рынок, спрос, предложение, импорт, экспорт, эффективность, земельные ресурсы, сельское хозяйство.

State and opportunities of grain market in Ukraine

O.V. Zakharchenko

A corn sector of Ukraine is strategic industry of economy of the state which determines the volumes of suggestion and cost of basic types of food for the population of country, in particular products of processing of grain and products of stock-raising, forms substantial part of profits of agricultural producers, the state and progress of rural territories trends determines, forms the currency profits of the state due to an export.

Examining the dynamics of production of grain in Ukraine we can analyse, that most gross collection is observed in 2008 year at the level of 53 mln.t, the least in 2007 year (28,9 mln.t). Grain appears the basic source of receipts and incomes for agricultural enterprises. Grain-crops in Ukraine annually occupy an almost 32,4% plough-land.

The modern state of efficiency of zernovirobnictva is caused by a disturbance. A tendency is the last years traced to the unstable and substantial decline of efficiency of production of grain from the attained level.

Grain of wheat is a major agricultural object of international trade: almost 60% all export of grain-growing. The most world export of wheat is observed in 2009 year and makes 142,5 mln.t, most export from Ukraine also in 2009 year (13,0 mln.t), and the least world export of wheat in 2006 year (113,8 mln.t), the least export from Ukraine in 2008 year (1,2 mln.t).

Because of realities of segodennya, extraordinarily actual is research of possibilities of Ukraine as zernovirobnika among the countries of the European union.

For the subsequent functioning and civilized transparent market of grain development Ukraine requires: arrangement of intercommunications of different elements of technological process of production of grain providing of the maximal use of present agricultural lands on the basis of development of leasings relations and creation of enterprise organizationally production structures, increase of efficiency of production; state support of development of co-operation of commodity producers; providing of production of high-quality food grain, the types of which are determined demand and supply.

Key words: market, demand, supply, import, export, efficiency, land, farm.